

Причорноморська
Фундація
Права

ПРИЧОРНОМОРСЬКА ФУНДАЦІЯ ПРАВА

**Матеріали
Міжнародної
науково-практичної конференції
«Стратегія забезпечення
сталого розвитку
правової системи України»
м. Одеса, 21-22 грудня 2010 р.**

Частина I

Одеса 2010

УДК 34.01 (083)
ББК Х511я431

Стратегія забезпечення сталого розвитку правової системи України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 21-22 грудня 2010 р.). – Одеса : у 2-х частинах. – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2010. – ч. 1. – 116 с.

У збірнику містяться матеріали, подані на Міжнародну науково-практичну конференцію «Стратегія забезпечення сталого розвитку правової системи України».

Для студентів, аспірантів, викладачів, науковців юридичних вищих навчальних закладів, представників судових та інших правозастосовчих органів держави, адвокатів, представників юридичних громадських організацій.

УДК 34.01 (083)
ББК Х511я431

Усі матеріали подаються у авторській редакції.

Погляди авторів, викладені в цьому збірнику, необов'язково відображають позицію організаторів Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія забезпечення сталого розвитку правової системи України».

НАПРЯМ І. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕЯЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Бурлін М.Ю.

викладач кафедри теорії та історії держави і права
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна

ПІДГОТОВКА СУДОВИХ СЛІДЧИХ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

В умовах реформи вищої освіти в Україні, нагальним стало питання доцільності відомчої освіти, зокрема, підготовки фахівців з вищою юридичною освітою для слідчих підрозділів правоохоронних органів відомчими навчальними закладами (МВС, СБУ, ДПА тощо). При обговоренні цього питання, вважаємо за доцільне звернутися до вітчизняного досвіду підготовки фахівців для органів слідства в Російській імперії під час проведення Судової реформи 1864 р.

Друга половина ХІХ століття для Російської імперії, до складу якої входили українські губернії, стала періодом реформ та контрреформ, сподівань та розчарувань. Зауважимо, що ще до проведення Селянської реформи 1861 р., у червні 1860 р. було розпочато реформування слідчого апарату. Проведення попереднього слідства у кримінальних справах вилучалося з компетенції поліції та передавалося особливим чиновникам міністерства юстиції – судовим слідчим.

Заснування у 1860 році інституту судових слідчих стало важливим кроком у реформуванні всієї системи судочинства. Повне, об'єктивне та безпристрасне розслідування кримінальних справ освіченими, сумлінними та незалежними при проведенні слідства посадовцями повинно було стати запорукою швидкого, рівного та справедливого суду.

На посади судових слідчих призначалися, „переважно“, особи, які: закінчили курс наук у вищих або середніх навчальних закладах (при цьому профіль навчального закладу та спеціальність не визначалися); займалися кримінальними справами або успішно провадили декілька слідств (перевага при призначенні на посаду надавалася чиновникам суду або поліції); „відомі начальству як досвідчені та сумлінні“ (кандидати повинні були мати позитивні рекомендації від судово-адміністративних органів) [1].

Хоча обмовка „переважно“ фактично дозволяла призначити на посаду будь-яку особу, питання забезпечення слідчих органів висококваліфікованими кадрами, стояло досить гостро. Для підготовки слідчих, губернаторам, за згодою губерньського прокурора, дозволялося вводити поза штатом до складу кримінальних палат та повітових судів, у якості кандидатів на посаду судового слідчого, „здатних молодих осіб, які закінчили курс у вищих або середніх навчальних закладах“. Кандидат на посаду судового слідчого міг тимчасово замінити судового слідчого у випадку відводу, хвороби, відсутності, звільнення або смерті останнього. Посада кандидата не оплачувалася. Термін перебування особи у якості кандидата на посаду судового слідчого не визначався [1].

Нестача кадрів для провадження слідства змусила Міністерство юстиції з 1862 року відступити від передбачених законом правил та дозволити місцевому губерньському начальству, у вигляді виключення, тимчасово призначати на посади судових слідчих осіб без відповідної освіти, але які, за атестацією начальства, мали здібності займати цю посаду. Ці особи призначалися виконуючими обов'язки судового слідчого на випробувальний термін у шість місяців. По закінченню цього терміну їхня кандидатура могла бути затверджена Міністерством юстиції [2, с. 34].

3 грудня 1862 року Олександр II своїм указом затвердив постанову Державного Сенату „Про підготовку у закладах, підвідомчих Міністерству юстиції, молодих освічених людей для заміщення посад судових слідчих“. Відповідно до цього акту протягом трьох років на утримання кандидатів на посади судових

слідчих з державного бюджету виділялися кошти. Таким чином, справа підготовки професійних слідчих набула державного значення. Необхідно також зазначити, що до кандидатів з числа „молодих освічених людей“, крім освіченості та здібності, пред'являлася ще одна вимога – благонадійність [3].

Після закінчення визначеного трьохрічного терміну виділення коштів було припинено. Вважалося, що у подальшому заміщення посад слідчих буде проводитися випускниками юридичних факультетів (до цього підготовка проводилася при судових установах). Зокрема, при визначенні центрів судових округів при утворенні судових палат враховувалася наявність у губерньських містах України університетів – Імператорського Харківського університету, Імператорського Новоросійського університету (Одеса), Імператорського університету Св. Володимира (Київ).

Однак, не зважаючи на заходи уряду щодо комплектування слідчих органів фахівцями-юристами, рівень провадження досудового слідства залишався низьким за кількісними та якісними показниками. Серед основних причин були проблеми кадрового забезпечення. Робота слідчого, особливо у провінції, була дуже важкою. Вона вимагала не тільки юридичних знань, досвіду та міцного здоров'я, але й чималої мотивації, певної відданості справі. Як свідчив юрист-практик Б.Л. Бразоль: „судових слідчих можна поділити на три групи: першу, найменш численну, складають енергійні молоді особи, для яких слідча робота є справою всього життя; другу групу складають чиновники, які вбачають в посаді слідчого лише першу сходинку для подальшої кар'єри чиновника прокуратури та намагаються як мога скоріше залишити цю посаду; та третю, найбільш численну групу, складають слідчі, які розчаровані у своїй роботі, суто формально, механічно розслідують справи, навіть не намагаючись всебічно та об'єктивно досліджувати обставини подій“ [4, с. 61].

Таким чином, наявність фахівців-юристів у слідчому апараті ще не було запорукою якісного провадження розслідувань. Лише вмотивовані особи, озброєні юридичними знаннями, виявилися здатними продуктивно працювати у слідчих органах.

Зараз в Україні слідчі підрозділи правоохоронних органів комплектуються, переважно, випускниками відомчих вищих навчальних закладів. При оформленні кандидатів на навчання до зазначених ВНЗ кадрові підрозділи відомств вивчають їх особистість, встановлюють фактори, які вплинули на рішення вступника, його мотивацію. Абітурієнт проходить психофізіологічне та медичне обстеження, визначається рівень його фізичної підготовки. Під час навчання курсанти поглиблено вивчають дисципліни слідчо-криміналістичної спеціалізації. Курсант зникає до військової дисципліни, субординації. Взагалі за період навчання, під час проходження практики, у кожного є час визначитися, чи є робота у правоохоронних органах справою його життя. Таким чином випускник підготовлений до роботи саме у слідчих підрозділах, готовий та здатний переносити психологічні та фізичні перевантаження, з якими вона пов'язана. Враховуючи досвід комплектування судових слідчих у другій половині ХІХ століття, вважаємо за доцільне проводити підготовку фахівців для слідчих підрозділів правоохоронних органів саме у відомчих вищих навчальних закладах.

Література:

1. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1862. – Собр. 2, Т. XXXV, отд. 1. – 1860. – № 35890.
2. Мамонтов А.Г. Следственная реформа 1860 года в России: опыт системного исследования / А.Г. Мамонтов // Российский следователь. – 2007. – № 8. – С. 33-35.
3. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1865. – Собр. 2, Т. XXXVII, отд. 2. – 1862. – № 38991.
4. Бразоль Б. Л. Очерки по следственной части. История. Практика / Б. Л. Бразоль. – Петроград, 1916. – 216 с.